

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

ATT KOMMA TILL TALS VISUELLT

Om bilder i språkundervisning
ur ett lärarperspektiv inom Komvux
som anpassad utbildning

FÖRFATTARE:

Annika Drougge

Fredrik Morin

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

5/2023

SAMMANFATTNING

VI LEVER I ETT förändrat språklandskap där kommunikation och interaktion i ökad grad sker multimodalt och digitalt. I språkundervisningen inom komvux som anpassad utbildning spelar bilder en viktig roll för att förstå och göra sig förstådd. Studiens syfte är att bidra med kunskap om hur lärare använder bilder i sin språkundervisning och hur en forskningscirkel kan bidra till ett ökat kunnande om bilder i språkundervisning. Sammanfattningsvis visar resultaten att lärarna gick från att ha gett bilder en mer underordnad roll till att i ökad grad uppfatta bildens kvalitéer och mångsidiga funktioner i språkundervisningen.

Annika Drougge är speciallärare och undervisar inom ämnesområden inom komvux som anpassad utbildning vid Komvux Rosenlund. Epost: annika.drougge@edu.stockholm.se

Fredrik Morin är förstelärare och undervisar inom alternativt sfi vid Komvux Rosenlund. Epost: fredrik.morin@edu.stockholm.se

Denna artikel har den 20 november 2023 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING OCH BAKGRUND	7
Inledning.....	7
Bakgrund.....	7
SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH METOD	9
Syfte och frågeställningar	9
Metod.....	9
RESULTAT	13
Inledande intervjun.....	13
Cirkelträff tre: tankar som triggar, olikhet som resurs.....	14
Cirkelträff fem: angelägna bilder och autenticitet	15
Cirkelträff sex: utjämnade olikheter, bildkoreografi	16
Avslutande intervjun: ökat elevfokus, insikter och upptäckter om bilders potential	17
Sammanfattning av resultat.....	18
DISKUSSION	19
En icke-hierarkisk syn på meningsskapande	19
Att komma till tals visuellt.....	20
En språkundervisning i förändring	21
SLUTSATSER	23
REFERENSLISTA	25
APPENDIX	27
Bilaga 1: Inledande intervju.....	27
Bilaga 2: Följebrev.....	27
Bilaga 3: Gemensamma reflektionstillfällen.....	29
Bilaga 4: Avslutande intervju	29

INLEDNING OCH BAKGRUND

INLEDNING

VI LEVER I ett språklandskap i förändring som innebär både utmaningar och möjligheter för en verbalspråklig och skriftbaserad skoltradition. Dagens språklandskap kännetecknas av att kommunikation och interaktion i allt högre grad sker multimodalt och digitalt. Multimodalitet kan beskrivas som de teckenvärldar som människan utvecklar: ljud, gester, rörelsemönster, olika slags skrivtecken, bild och film. (Borgfeldt, 2017; Danielsson och Hertzberg, 2017; Edvardsson, Godhe och Magnusson, 2018; Selander och Kress, 2010). De olika digitala och analoga verktyg som vi kan använda för att uttrycka oss i olika teckenvärldar är till exempel kamera, penna, trumma, dator, målarfärg, kropp och mobiltelefoner. Inom språkundervisning inom anpassad Komvux används digitala och analoga bilder

i stor utsträckning i kombination med tal och text.

Vi är två lärare som har genomfört den här studien med aktionsforskning som metod. Studien genomfördes inom ramen för Stockholm Teaching and Learning Studies. Sammanlagt deltog sex lärare som undervisade på olika nivåer inom anpassad komvux i svenska för elever med intellektuell funktionsnedsättning (IF), och i alternativt sfi för elever med psykisk ohälsa relaterad till migration. Gemensamt för flertalet elever och för lärare är att bilder spelar en viktig roll i språkundervisningen för att förstå och göra sig förstådd. Utmaningen för lärare inom vuxenutbildningen är dels ett förändrat språklandskap dels att det är en heterogen elevgrupp som har olika utbildnings-, yrkes- och språkbakgrund (Fejes, 2015).

BAKGRUND

DET FINNS FLERA anledningar att uppmärksamma bilder i språkundervisning för elevgrupper med olika språkliga förutsättningar. Information som presenteras auditivt och visuellt ger hjärnan möjlighet att bearbeta informationen under längre tid. Visuell information är lättare att minnas än talade ord och text. För elever med intellektuell funktionsnedsättning (IF), svag teoretisk begåvning, språkstörning, dyslexi, adhd och autism är bilder i kombination med tal och text betydelsefulla för inlärningen, även om alla elever har behållning av bilder i undervisningen (Aspeflo och Almsenius, 2019). Bilders visuella egenart och me-

ningsskapande potential förbises ofta i språkundervisning och lärare och elever behöver lära sig mer om och förstå det visuella domänen (Bateman, 2014).

Elever som studerar inom anpassad komvux inom ämnesområden använder ofta AKK (alternativt kompletterande kommunikation) vilket innebär att kommunikationen är multimodal och sker genom kombinationer av bilder, tal, gester, tecken som stöd och ljud.

Det är centralt att uppmärksamma alla elevers olika strategier som de använder för att navigera i världen och tolka information och hur de yttrar sig

i de teckenskapande aktiviteter som de har tillgång till i undervisningen (Selander och Kress, 2010). För elever som primärt uttrycker sig med bilder är frågan om hur visuellt stöd bäst kan utformas central, vilka bilder som ger vilken effekt och hur bilder kan medverka till utveckling av mer abstrakta begrepp (Cameron och Matthews, 2017).

Personer med psykisk ohälsa relaterad till migration efter en svår traumatisk händelse, riskerar att drabbas av upprepade och påträngande minnen av det som har hänt dem, vilket i sin tur kan leda till koncentrationssvårigheter och minnesproblematik (Allgulander, 2014). Bilder har i studier visats lagras lättare i vårt långtidsminne än ord och kan därför hjälpa elever med minnesproblematik att minnas nya ord och uttryck lättare (Levie and Lentz, 1982). Användningen av bilder kan därför bli en viktig didaktisk strategi i språkundervisningen för de lärare som undervisar elevgrupper inom sfi inom anpassad komvux

Med ett förändrat språklandskap följer ett utvidgat läs- och skrivkunnighetsbegrepp där teckenvärldar

som bild och film ingår (Borgfeldt, 2017; Edvardsson, Godhe och Magnusson, 2018). Inom dagens språkundervisning behövs därför en grundläggande kunskap om bild, bildtolkning och bild som kommunikativt redskap hos både lärare och elever för att bilder ska kunna fungera som didaktiska verktyg (Borgfeldt och Lyngfelt, 2017; Häggström och Örtegren, 2017; Baker, 2015, Franker, 2011).

Med ett multimodalitet teoretiskt perspektiv utvidgas synen på vad kommunikation, interaktion och representation kan innebära. Multimodal interaktion och kommunikation innebär att flera teckenvärldar används samtidigt i olika kombinationer för att skapa betydelse. Den digitala utvecklingen har lett till att dagens kommunikation och interaktion i allt större utsträckning sker multimodalt med digitala verktyg och på digitala arenor. (Borgfeldt, 2017; Danielsson och Hertzberg, 2017; Edvardsson, Godhe och Magnusson, 2018; Selander och Kress, 2010).

SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH METOD

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

STUDIENS SYFTE ÄR att bidra med kunskap om hur lärare använder bilder i sin språkundervisning i svenska och sfi för elevgrupper inom komvux som anpassad utbildning och alternativ sfi. Våra frågeställningar är:

- ★ Vad utmärker lärares initiala beskrivning av hur bilder används i språkundervisning?
- ★ Hur kan en forskningscirkel bidra till att lärare utvecklar sitt kunnande om bilder i språkundervisning?
- ★ Vilka förändringar i användningen av bilder anger lärare att de har gjort efter forskningscirkelns genomförande?

METOD

HÄR REDOVISAS VÅRT tillvägagångssätt med semistrukturerade intervjuer och deltagarbaserad aktionsforskning i form av en forskningscirkel samt hur data analyserades med hjälp av induktiv tematisk analys.

AKTIONSFORSKNING OCH PRAKTIKNÄRA FORSKNING

Vår studie genomfördes inom det praktikhäna forskningsfältet med en kvalitativ forskningsansats. Praktiknära forskning syftar till att förbättra undervisningen och i förlängningen elevernas kunskaper (Skolverket, 2019; SOU 2018:19). Denna studie utgick från att lärarna beskrev vad som gjordes i den egna undervisningspraktiken för att sedan dela dessa erfarenheter och lära av varandra. Med praktiknära forskning kan medvetenheten öka hos deltagarna kring hur

den egna praktiken kan synliggöras, göras samtalsbar, jämförbar och därmed utvecklingsbar (Rönnerman, 2012).

DELTAGARE OCH STUDIENS KONTEXT

Alla deltagare i studien deltog frivilligt och jobbade på samma arbetsplats, tre lärare från komvux som anpassad utbildning och tre lärare från anpassad sfi. Lärarna undervisade inom olika nivåer på sfi och på grundläggande och gymnasial nivå inom Komvux som anpassad utbildning. De lärare som ingick i studien hade mellan 11 och 36 års erfarenhet av språkundervisning och flera hade olika specialpedagogiska kompetenser. De hade i genomsnitt arbetat på komvux som anpassad utbildning och anpassad sfi i 7 år.

INTERVJUER OCH FORSKNINGSCIRKEL

Inledande intervju

Inledningsvis intervjuade vi som genomförde studien varandra och de fyra andra deltagande, utifrån en av oss framtagen frågeguide med delvis öppna frågor (se bilaga 1.). Alla tog del av frågeguiden innan intervjun och kunde själva reflektera kring frågorna som rörde olika aspekter av att använda bilder i språkundervisning. Intervjuerna varade i cirka 20 minuter och spelades in. De intervjuade var införstådda med syftet med intervjun och hur materialet skulle komma att hanteras.

Forskningscirkel

Med de inledande intervjuerna som grund inleddes en forskningscirkel som är en form av deltagarbase-rad aktionsforskning. En forskningscirkel bygger på deltagarnas sociala samspel och ansvarstagande för

kunskapsutvecklingen, där deltagare bidrar till analys och granskning av egna uppfattningar, värderingar och färdigheter i syfte att utveckla ny kunskap och fördjupad förståelse (Andersson, 2007; Lahdenperä, 2014). Forskningscirkeln pågick under tio månader och bestod av sammanlagt sex cirkelträffar och eget arbete mellan träffarna. Cirkelträff tre, fem och sex spelades in och bearbetade data från dessa träffar redovisas under resultat.

För att få en gemensam referensram och systematik arbetade vi fram ett reflektionsverktyg (se figur 1). Genom att lärare samlar in och sammanställer data från sin egen praktik för analys och reflektion tillsammans med kollegor och/eller forskare skapas förutsättningar för förändring (Rönnerman, 2012).

Reflektionsverktyget var uppbyggt kring de språkliga färdigheter, förmågor och kunskaper som anges i de olika kursplaner som lärarna utgick från

Figur 1: Reflektionsverktyget.

Matris som stöd för språkundervisning med stillbilder: Genomförd av lärare:
Beskriv den elevgrupp som ska genomföra uppgiften, vilken kurs det gäller mm.
Beskriv en planerad uppgift/aktivitet där bilder och text ingår. Bifoga bilden/bildserien till matrisen.
Ange bildens källa.
Hur analyserar du bildmaterialet?
Dina reflektioner <i>efter</i> att uppgiften är genomförd. Hur kan uppgiften förändras/förbättras?

	Hur och när möter eleven bilden?	Vad är syftet med bilden?	Hur bidrar bilden till elevernas språkutveckling?	Möjligheter och svårigheter/egna kommentarer
Muntlig/AKK produktion				
Muntlig/AKK interaktion				
Skrivande/AKK produktion				
Skrivande/AKK interaktion				
Läsande/AKK				
Läsande/AKK interaktion				
Lyssnande				
Lyssnande interaktion				

i sin undervisning, såsom läsförståelse, hörförståelse, skriftlig, muntlig förmåga samt AKK, i kombination med ett antal frågeställningar som grundade sig i våra forskningsfrågor. Med reflektionsverktyget fick vi en gemensam utgångspunkt som vi kunde referera till och reflektera utifrån, både enskilt och tillsammans.

Forskningscirkeln inleddes med en första cirkelträff där vi som genomförde studien introducerade ovan beskrivna reflektionsverktyg. Vi var tydliga med att reflektionsverktyget kunde förändras efter gemensamt tagna beslut alltefter processens gång. Därpå följde en testomgång av reflektionsverktyget där alla lärare provade att använda det för en planerad uppgift i sin undervisning. Vid cirkelträff nummer två diskuterades allas erfarenheter av och synpunkter på reflektionsverktyget, vilket resulterade i att vissa ändringar gjordes.

Till cirkelträff nummer tre fick alla i uppdrag att använda reflektionsverktyget för en planerad uppgift samt läsa in två texter, ”Att arbeta med multimodala texter (Skolverket, 2019) och ”Bildens betydelse vid läs -och skrivlärandet (Skolverket, 2015). Texterna tog upp forskning om multimodal språkundervisning och digitala lärmiljöer. Syftet var att ge en teoretisk förankring och ett diskussionsunderlag till de gemensamma reflektionstillfällena. Vi som genomförde studien läste vetenskapliga texter och förde in tankar och begrepp från dessa i reflektionssamtalen. Med en teoretisk förankring övergår processen från att endast förbättra ett arbetssätt till utveckling av kunskap, nya insikter och handlingsmodeller (Rönnerman, 2018).

De tre återstående cirkelträffarna genomfördes i form av tre mer omfattande cykler. En cykel bestod av att under en treveckorsperiod genomföra tre planerade undervisningsuppgifter och bearbeta dem i reflektionsverktyget. Varje cykel avslutades med ett gemensamt reflektionstillfälle (se bilaga 4) där alla redovisade en av sina tre genomförda uppgifter och det ifyllda reflektionsverktyget. Efter varje presentation gavs det möjlighet till gemensam diskussion och reflektion. Cirkelträff tre, fem och sex spelades in och bearbetade data redovisas under resultat.

Avslutande intervju

Efter genomförandet av forskningscirkeln gjordes avslutande intervjuer med samtliga deltagande lärare. Frågorna var samma som vid första intervjun plus tillägg av nya frågor (se bilaga nr 5) som var kopplade till lärarnas arbete med och erfarenhet av reflektionsverktyget och reflektionsträffarna i forskningscirkeln.

INDUKTIV TEMATISK ANALYS

Data från intervjuerna och forskningscirkeln bearbetades enligt induktiv tematisk analys (Induktiv TA) som är en öppen, flexibel och teorineutral metod (Braun och Clarke, 2013). Analysen ligger nära data och styrs av den data som samlats in. Induktiv TA är uppbyggd i sex steg där det första steget innebär att lära känna materialet, exempelvis genom transkribering som i vårt fall. Därefter sker en bearbetning i fyra steg där kondenserad betydelse identifieras och sedan

Figur 2: Exempel på bearbetning av data från den avslutande intervjun med sammanställda utdrag, kodning av utdrag och slutligen ett definerat och namngivet tema.

Utdrag	Kod	Tema
1. Vad är syftet, alltså man tänker lite mer 2. Det är väl en insikt att man försöker ta sig tiden att reflektera över bilden. 2. Sen har ju matrisen verkligen bidragit till det här att tänka i till exempel skrivande som produktion, interaktion och ja, och läsande och och muntliga delen. 5. Jag funderar nu mer vilka slags bilder jag ska använda. 5. när jag läser matriserna nu en gång till att jag hela då då sätts mitt tänkande och reflekterande igång väldigt snabbt 5. har fått mig att verkligen tänka till vad det är jag tror att jag håller på med när jag använder bilder 5. jag också vrider och vänder på vilken roll spelar det muntliga och texten och bilden. 2. att det ingår väldigt mycket mer moment kring en bild än vad jag kanske hade tänkt 6. hur stor betydelse bilden faktiskt har 6. Granskat <u>sitt eget arbete</u> och bildanvändningen och kanske mer förstått hur mycket den bygger i undervisningen 5. Jag har fått syn på bildens potential lite mer 6. Att man har granskat på ett lite annat sätt vad både betydelsen av bilden i sammanhanget och hur den ska användas och vad den kan förmedla 2. Tycker det är väldigt kul att få en insikt i hur dom andra lärarna arbetar med bilder och hur man kan, hur ni använder bilder på ett helt annat sätt.	tänker mer på syftet tar sig tid nya begrepp tänker mer effektivare reflekterande tänka djupare laborerande reflektion mer moment kring bilden bildens ökade inflytande bilden som byggsten bildens potential se bildens funktion i en kontext upptäcka andra arbetssätt med bilder	Insikter och upptäckter om bilders potential

övergår en till att söka, granska och definiera teman. Ett tema kännetecknas av det fångar något viktigt och/eller representativt i materialet i förhållande till forskningsfrågorna enligt Braun och Clarke. Sista steget är själva skrivandet av en text.

Materialet från intervjuerna och träffarna i forskningscirkeln skilde sig åt. Det förstnämnda var mer strukturerat eftersom det byggde på en frågeguide som alla svarade på, medan träffarna mer präglades av dialog och utforskande samtal.

Bearbetning av data från intervjuerna och cirkelträffarna

Det inspelade materialet från den inledande intervjun, cirkelträffarna och den avslutande intervjun transkriberades. Gällande intervjuerna utgick vi från intervjufrågorna och studiens forskningsfrågor när vi markerade viktiga data. Gällande cirkelträffarna var det studiens forskningsfrågor som var utgångspunkten för data som markerades.

De markerade utdragen lästes igenom flera gånger i syfte att definiera dess kärninnehåll och ge det en initial kod som skulle ligga nära det ursprungliga textutdraget, se figur 2. Ett exempel är utdraget ”Att man har granskat på ett lite annat sätt vad både betydelsen av bilden i sammanhanget och hur den ska användas och vad den kan förmedla” som gavs koden ”se bildens funktion i en kontext” för att slutligen kategoriseras och ingå i temat ”Insikter och upptäckter om bilders potential.

För att säkerställa att tolkningarna av koder och teman var rimliga gick vi tillbaka till de transkriberade intervjuvaren och cirkelträffarnas transkriberade samtal vid flera tillfällen.

Den återkommande granskningen av teman och koder ledde till att antalet teman reducerades till sammanlagt elva teman som var viktiga och representativa för forskningsfrågorna. Analysen av de inledande intervjuerna resulterade i fyra teman. Analysen av cirkelträffarna resulterade i fem teman och den avslutande intervjun i två teman.

Etiska aspekter

Den här studien har genomförts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, 2017). I studien har fokus legat på lärarnas reflektioner och beskrivningar kring hur de utformar uppgifter med bilder i sin språkundervisning. Eleverna har inte intervjuats, beskrivits eller observerats i studien. Data har samlats in i form av inspelade intervjuer med lärare och hur de arbetat med och reflekterat utifrån reflektionsverktyget. Allt material har avidentifierats så att de lärare som har deltagit och det bildmaterial som har förekommit i studien inte kommer att kunna identifieras. Det är dock inte möjligt att garantera deltagarna full anonymitet då det framgår att det rör sig om lärare på den skola som vi själva arbetar vid. De som vet eller tar reda på vilken skola vi arbetar vid, skulle kanske även kunna leta rätt på vilka våra kollegor vid tillfället för studien var. Detta har klargjorts för våra kollegor innan studien inleddes.

Att forska på sig själv och sina egna kollegor innebär alltid ett dilemma, det kan vara svårt att hålla professionell distans och en risk att ta saker för givna (Eliasson, 2010). Genom att vi undervisar på olika nivåer och elevgrupper har vi inte samma förståelse som lärare inom samma områden och kan därför oftast undvika detta.

Vi har under studiens gång alla upptäckt nya infallsvinklar om bilders möjligheter och svårigheter, vilket vi också belyser som kollektivets utveckling såväl som individens utan att behöva peka ut någon kollega specifikt. Vi kan inte heller se att själva frågeställningen är av sådan art att svaren på något sätt kunde stigmatisera de deltagande lärarna.

RESULTAT

RESULTATKAPITLET ÄR DISPONERAT enligt följande: inledande intervjun, cirkelträffarna och den avslutande intervjun.

De fyra teman som utkristalliserade sig genom analys av intervjuvären från den inledande intervjun var: frekvent användning av färdigproducerade bilder, elevers delaktighet i val av bilder, bilder som låser eller öppnar upp för en mångfald av betydelser samt problem och dilemman.

Fem teman som framträdde från cirkelträffarna var för cirkelträff ett: tankar som triggar, olikhet som en resurs; cirkelträff två: angelägna bilder och autenticitet; cirkelträff tre: utjämnade olikheter och bildkoreografi.

De två teman som framträdde i analysen av de avslutande intervjuvären var: ökat elevfokus och insikter och upptäckter om bilders potential.

INLEDANDE INTERVJUN

FREKVENT ANVÄNDANDE AV FÄRDIGPRODUCERADE BILDER

Samtliga lärare uppgav i den inledande intervjun att de använde bilder vid varje lektionstillfälle om än i olika utsträckning. På frågan vilken typ av bilder som användes i undervisningen angav lärarna att det i stor utsträckning var olika slags färdigproducerade bilder från exempelvis läromedel, websidor, och olika bildbaser. Två lärare angav att elever själva kunde producera bilder till undervisningen antingen genom att rita eller att själva fotografera. Bilder som endast förekom i enstaka fall var rena konstbilder.

ELEVERS DELAKTIGHET I VAL AV BILDER

Flertalet lärare angav att de i stor utsträckning styrde vilka bilder som förekom i undervisningen när det gällde planerade uppgifter. Ett skäl som angavs var att det är svårt för eleverna att göra bildval. En lärare uttryckte följande:

”Mycket får de ju serverat av mig, det är mitt val. Sen sitter de och jobbar med det här programmet som har en bildbas, och då väljer ju den bilderna åt dem”.

Läraren var medveten om hur bildvalet styrdes av någon annan än eleverna.

Det var vanligt förekommande att eleverna gavs möjlighet att välja bilder ur ett urval som läraren gjort. Två av lärarna angav att de regelbundet hade uppgifter där eleverna själva kunde googla eller producera egna bilder genom att fotografera eller att rita.

BILDERS FUNKTION ATT LÅSA FAST ELLER ÖPPNA UPP FÖR EN MÅNGFALD AV BETYDELSER

Bildens funktion att låsa fast en betydelse innebar att stödja någon form av språklig process, som till exempel att förstå ett ord eller som minnesstöd för ordinlärning. Riktningen var att låsa bilden vid en entydig betydelse för att nå gemensam förståelse. Bilden hade betydelse för den språkliga aktiviteten men kunde ses som underordnad text och tal, förutom för elevgrupper som använder AKK och där bilderna är en förutsättning för ett samtal. Bilderna under detta tema kännetecknas av hög ikonicitet, vilket betyder att de i hög grad liknar de de avbildar.

En av lärarna nämnde fördelarna med konkreta bilder i kombination med talat språk.

“för vissa elever, är ju språket så väldigt abstrakt, att det blir lite konkret och fattbart, när man också kan se att det är det här vi pratar om”

Bilder blev här ett visuellt stöd för att förstå det talade.

En annan lärare som undervisar elever som använder AKK utformar samtalskortor med bilder

“Bildstöd som jag delar ut till alla elever så att man har ett gemensamt språkligt underlag i rummet.”

Här skapade bilderna en kontext och en gemensam förståelse för ämnet som skulle avhandlas.

Bildens funktion att öppna upp för en mångfald av betydelser fokuserade på bildens förmåga att förmedla något direkt och mer komplext. Bilden blev viktigare i sig och gav ett tydligt mervärde i språkliga aktiviteter som berättelser och samtal. Bilden kunde ses som en generator för att starta en språklig process, som en lärare beskrev det:

“Först får de en bild och sen får de försöka börja skapa en saga från bilden. Det kan sätta igång associationer, och så med bilder, att sätta igång ett skrivande.”

Bilden gavs här en funktion att tränga in och aktivera en kreativ aspekt hos eleverna.

Bilder med en mångfald betydelser användes även i två tolkande funktioner dels direkt bildtolkning och dels när bilden blir ett redskap för tolkning i relation till text och textbearbetning. En lärare sa:

“De analyserar bilder som liksom en förberedande uppgift för att analysera texter.”

Läraren såg strategierna för att tolka bilder som ett stöd för elevernas läsförståelsestrategier.

PROBLEM OCH DILEMMAN MED BILDER

Problem och dilemman var det sista temat i den inledande intervjun. En tolkningsproblematik visade sig som en ambivalens till bilders potential att stänga eller öppna upp möjliga betydelser beroende på vem som tittar på den, som en av lärarna formulerade det:

“Vi vet ju inte hur en elev tolkar bilden, det kanske inte alls fungerar som jag har tänkt det ska fungera”

Läraren visade på den osäkerhet som kan uppstå när en inte säkrat en gemensam förståelse av en bild.

Ytterligare problem kunde vara att hinna hantera en mångfald tolkningar som uppstod i en pågående undervisningssituation:

“Man hinner ju inte alltid så att säga gräva i alla olika tolkningar”

Läraren var medveten om tolkningsproblematiken men tiden räckte inte till för att följa upp den.

Emotionellt laddade bilder sågs som störande, både sådana som kunde väcka anstöt och de som triggade obehagliga minnen. En lärare uttryckte:

”eleverna (...) som har en viss traumatisk bakgrund, för dom kan ju en bild väcka jättestarka känslor”.

Det kan vara svårt som lärare att förutse vad en bild kan väcka för tankar eller associationer. Med digitala verktyg finns det tillgång till ett obegränsat och delvis okontrollerbart bildflöde som kan vara svårt att styra. Flera lärare upplevde bilders begränsningar när det gällde att förklara mer abstrakta och komplicerade begrepp med bilder, samt att definiera vad ett för eleverna representativt bildmaterial skulle kunna vara.

CIRKELTRÄFF TRE: TANKAR SOM TRIGGAR, OLIKHET SOM RESURS

TANKAR SOM TRIGGAR

Bilder var något som alla lärare använde sig av dagligen med en slags självklarhet. Efter att reflektionsverktyget prövats och texterna om multimodal språkinlärning lästs väcktes tankar som en av lärarna gav uttryck för:

”men vad är det precis som bilden gör som inte skulle finnas med om jag inte hade bilden”

Det från början självklara ifrågasattes och ersattes av tankar kring vad en total frånvaro av bilder i undervisningen skulle innebära. Frågan gavs inget definitivt

svar men ledde en av lärarna in på vad deltagandet i studien skulle kunna innebära:

”jag tror alla vi har idéer om bilder och erfarenheter...men ändå att förstå lite var går gränsen mellan bilden och texten och vem står för vad i språkutvecklingen? ...Jag tror att jag kan tänka mer på bilden och hur kommer då min syn på hur bilder är språkutvecklande, kommer den att förändras?”

Lärarens reflektion kan ses som en föräning om att det finns mer att lära sig. Under cirkelträff triggades nya tankar som en förberedelse att göra sig redo för nya insikter.

OLIKHET SOM RESURS

I forskningscirkeln blev det ett möte mellan olika praktiker eftersom alla undervisade olika elevgrupper. Likheter och olikheter blev föremål för diskussioner och en lärare såg olikheterna som en fördel:

”Man får en annan inblick och en annan förståelse och då lyfts man själv också i tanken. ... Nej, jag

tycker att det har det har varit jättebra det tycker jag att vi är så pass olika och har så pass olika elevgrupper.” Att ta del av varandras undervisning med bilder väcker nya inblickar och en ny förståelse för den egna undervisningen.

Läraren såg värdet i att dels lära av andras praktik men även att spegla sin egen praktik i andras.

Med utgångspunkt i texterna diskuterades elevernas olika initiativ och strategier för ett språkande med bilder. En lärare såg det som att:

”träna på att en bild kan vara likvärdigt för att göra sig göra sig förstådd, att de, och vilket de också börjar eller är ganska bra på att plocka fram en bild i telefonen eller att peka om man är ute eller pekar på någon tidning som ligger framme, att man lär sig multimodala strategier för att kunna uttrycka sig helt enkelt.”

Läraren lyfte bilden som meningsbärande i sig. Lärarnas olika erfarenheter gav sammantaget en bredare förståelse för bilders betydelse för eleverna i undervisningen. Flertalet lärare upplevde olikheterna som en resurs som kunde ge mer kunskap.

CIRKELTRÄFF FEM: ANGELÄGNA BILDER OCH AUTENTICITET

NÅGRA LÄRARE UTFORMADE uppgifter där eleverna producerade egna bilder. En lärare beskrev en uppgift:

”De producerade bild och text själva och i syftena här känner jag att jag fick tänka efter och hamnade just i det här med vikten av att få uttrycka egna erfarenheter och intressen och att verkligen bejaka det här med AKK... eleverna fick ta del av varandras multimodala texter och det här är ju ingen lätt process i och med att alla är AKK användare så är det en ganska komplex interaktion som sker i det här rummet mellan bild, tecken och ord. Men det var ju väldigt, väldigt intressant och de var väldigt motiverade.

Läraren lade märke till hur eleverna blev motiverade av att utgå från sig själva och göra egna bilder.

Betydelsen av bilder som eleverna hade en känslomässig koppling till och som angick eleverna blev tydlig för en annan lärare:

”Alla valde en bild som de associerade till sitt hemland. Det var inte alls säkert att det var det här landet, men det var så de tolkade bilden och då kom det genast berättelser om att jag och sedan var det ju min by och det var det där, husen såg ut så där och de började och det kom väldigt mycket prat och de ville berätta.”

Bilderna som berörde elevernas erfarenheter fick dem att öppna sig och berätta.

En annan lärare sammanfattade diskussionen med:

”en autentisk bild en och autentisk kommunikationssituation på något vis där de letar i sitt språk”.

Läraren prövade att använda begreppet autenticitet och väckte tankar kring vems verklighet och vems språkighet som undervisningen utgår ifrån.

En annan aspekt av autenticitet kunde kopplas till

lärarnas syn på att försätta sig och eleverna i mer ostyrda eller osäkra situationer, och vad det skulle kunna leda till. I samband med att en lärare testade ett friare sätt att använda bilder med en mångfald betydelser uppstod en för läraren ny situation:

”Ja, när jag delar ut en uppgift, då vet jag ju vad jag förväntar mig att de ska säga, men här hade jag ju ingen aning om egentligen, vad är det de vill berätta men vi försökte nysta oss fram genom det.”

CIRKELTRÄFF SEX: UTJÄMNA OLIKHETER, BILDKOREOGRAFI

UTJÄMNA OLIKHETER

Flera lärare lyfte hur bilder bär en språklig kommunikation och skapar delaktighet. En delaktighet som skapar en tillåtande stämning som främjar språkutveckling. En av lärarna beskrev det som:

”att skapa den här stämningen i ett rum, att alla kan vara med och jobba med samma uppgift och bidra. När bilderna bär eller hjälper till. Egentligen behöver man inte säga att det som är det finaste är att kunna läsa, skriva...”

...jag menar, vi vill ju alla erövra en språkighet om det är bilder eller gester eller tal eller skrift på något vis. Så där tänker jag att vi alla kanske har kunnat använda bild för att låta alla delta i språkutvecklingen fast med lite olika förutsättningar.”

Bild sågs här som en möjlighet att utjämna olikheter när det gällde förmåga till tal, läsning och skrivande.

En aspekt av bilder som bär språklig kommunikation var en lärares reflektion kring bild och lyssnande. *”Med interaktivt lyssnande tänker jag, vad blir att lyssna när man kommunicerar med bilder? Det tyckte jag var intressant, det tänker man ju inte på.”* Läraren upptäckte en ytterligare dimension med bilder som kunde bidra till att utjämna olikheter i elevers olika språkliga förutsättningar och styrkor när det gäller talad och visuell kommunikation. Interaktivt lyssnande med ett visuellt språk innebär att en uppfattar och ger respons på en bild som en person visar. Responsen kan ske med bild eller någon annan teckenvärld.

Den nya situationen ledde till ett gemensamt utforskande av vad som kommunicerades och med det oväntade följde en ökad närvaro i stunden som kunde kopplas till autenticitet.

Under cirkelträff fem blev det tydligt att angelägna bilder och autenticitet påverkade elevernas motivation att uttrycka sig.

BILDKOREOGRAFI

Diskussioner fördes om att bilder möjliggör en annan koreografi än skriven text: hålla i en bild, stå framme vid en bild, rita en bild, skicka runt en bild, visa bild på storbildsskärm, skicka en bild med mobilen. En lärare ställde sig frågor om hur bildkoreografin kan tänkas påverka eleverna:

”Jag tycker att jag har börjat fundera väldigt mycket på precis hur det går till, om eleverna kan hålla i bilderna själva, så att säga ett slags ägande. Ska de upp i rummet och röra sig, och vad händer då? Blir man mer operativ om man står upp, eller sitter? Alltså allt det där.”

Läraren aktualiserade hur rummet och olika positioneringar i det kan påverka elevernas agerande, ägandeskap och språkande.

En annan lärare såg fördelarna med att elever in- tog olika positioner i rummet:

”Jag gärna vill börja med det här igen att få fram (till en storbildsskärm) eleverna och vara mer fysiskt aktiva så att säga i sitt lärande. Jag tror också att det är ett bra sätt att komma ihåg saker och ting, bättre att man gör. Det är taktilt.”

Läraren gav här det kroppsliga en betydelse i form av rörelse, position och beröring som positivt för inläring och minne. Begreppet bildens koreografi prövades i ett försök att beskriva bildens specifika kvalitéer och kopplingar till kropp, position och rörelse.

AVSLUTANDE INTERVJUN: ÖKAT ELEVFOKUS, INSIKTER OCH UPPTÄCKTER OM BILDERS POTENTIAL

ÖKAT ELEVFOKUS

Temat ”ökad elevfokus” från den avslutande intervjun fångade upp att lärarna visade en större medvetenhet och vilja kring att eleverna skulle bli mer delaktiga i valet av bilder. En lärare uttryckte:

”Under det här projektet har jag blivit än mer medveten om att det är en positiv kraft att låta eleverna välja bilder. Eller producera egna bilder. Att det gör någonting med motivationen och intresset, för vad som händer i rummet även hos de andra eleverna”.

Läraren såg att elevernas delaktighet i val av bilder hade lett till en positiv inverkan på alla elever i en lärandesituation.

En annan förändring var att samtliga lärare i högre utsträckning angav att eleverna var mer delaktiga genom att de använde sig av digitala verktyg på olika sätt i undervisningen genom att de googlade bilder, visade bilder på mobilen eller på en interaktiv storbildsskärm.

Genom att använda reflektionsverktyget var det flera lärare som uppmärksammade elevernas perspektiv. En lärare lyfte betydelsen av elevernas erfarenheter i sitt yttrande:

”Jag tänker mer på hur kan eleven uppfatta bilden och vad har den med sig i bagaget som, kan få eleven att göra associationer som jag kanske inte gör eller inte jag har tänkt på”

Här visade läraren en större medvetenhet kring att utgå från elevernas perspektiv när det gäller hur en bild kan tolkas.

Flera lärare uppehöll sig kring hur de kunde utveckla elevernas delaktighet i valet av bilder och till vad de användes i undervisningen. *”Jag måste tänka till innan jag väljer någon bild som verkligen visar det här på ett trevligt sätt så att säga. Sen tror jag också kanske lite dialog med eleverna. Jag tror det är viktigt ändå att eleverna får vara delaktiga”.*

Reflektionsverktygets frågeställningar blev ett stöd för att uppmärksamma ett elevperspektiv och ytterligare dimensioner av bilder i undervisningen.

INSIKTER OCH UPPTÄCKTER OM BILDERS POTENTIAL

Temat ”insikter och upptäckter” visade att lärarna förändrat sitt reflekterande vid tidpunkten för den avslutande intervjun och att det blivit effektivare, djupare och mer laborerande. En lärare beskrev att den fått nya begrepp att tänka med.

”Sen har ju matrisen verkligen bidragit till det här att tänka i till exempel skrivande som produktion, interaktion och läsande och den muntliga delen... De begreppen har jag inte använt förut... då blev det också så tydligt att det ingår väldigt mycket mer moment kring en bild än vad jag kanske hade tänkt”

Läraren kunde se fler dimensioner med bilder i språkundervisningen parallellt med att reflektionsverktyget utvecklades,

Flertalet lärare upplevde sig ha fått insikter om bildens inflytande och potential i språkundervisningen. Med nya insikter uttryckte flera lärare att det skett en förändring av den egna praktiken i form av nya arbetssätt, nya begrepp och ett utvidgat språk. En lärare sa följande:

”man blir medveten och jag tänker på det på ett annat sätt. Under tiden man har jobbat med reflektionsverktyget så har man ju riktigt granskat sitt eget arbete och bildanvändningen och kanske mer förstått hur mycket den bygger i undervisningen, inte bara illustrerar ett ord utan hur stor betydelse bilden faktiskt har.”

Läraren gav uttryck för insikter att bilder i sig är viktiga och verkningsfulla i det språkliga.

Några lärare hade börjat använda mer inspirerande och friare bilder jämfört med tidigare för att stimulera språkutveckling. En lärare sa:

”Jag har använt bilder för att få i gång språket, att vilja berätta någonting, helt liksom själv. Inte utifrån nån mall, att nu ska vi säga jag tycker om, jag tycker inte om, nu är det dom fraserna vi jobbar med, utan här var det liksom fritt berättande som ger mycket mer kunskap till mig var dom språkligt befinner sig någonstans.”

Genom att använda mer öppna bilder och samtidigt ge eleverna tolkningsfrihet fick läraren syn på elevernas språkliga kunnande.

En skillnad gick att notera i hur lärarna förhöll sig till tolkningsproblematiken, som i det här fallet när en lärare uttryckte:

”men man kan använda det lite till en fördel då, att då ger det anledning att rätta ut kanske vissa frågetecken, att klargöra nåt annat begrepp, så att det är ju en nackdel på ett sätt men det kan också vara nånting bra”.

Läraren beskrev hur en tolkningsproblematik kunde vändas till ett språkande.

Flera av lärarna beskrev bilders ibland begränsande funktion men också hur de genom att utveckla sin visuella litteracitet skulle kunna använda bättre fungerande bilder.

Alla lärare angav att de på olika sätt lärt sig något i mötet med andras tankar och göranden. En lärare beskrev följande:

”Framförallt att man möter andra lärares kompetens och kan foga den till sin egen kompetens och liksom komma djupare in i sitt eget arbete.”

När den gemensamma kollektiva kompetensen blev delbar möjliggjordes lärande.

SAMMANFATTNING AV RESULTAT

DET UTMÄRKANDE FÖR lärarnas beskrivning av hur bilder används i språkundervisning var att färdigproducerade bilder användes frekvent som en självklar del av språkundervisningen enligt samtliga lärare. Merparten användes bilder med funktionen att förklara något genom att fastläsa en betydelse. Bilder som riktade sig mot en mångfald av betydelser användes i mindre utsträckning, i mer dynamiska språkliga övningar som exempelvis i skapandet av berättelser.

I planerade uppgifter var det huvudsakligen lärarna som styrde vilka bilder som förekom.

Svårigheter som lärarna beskrev i den inledande intervjun kunde handla om en viss osäkerhet kring när bilder blir en begränsning och hur elever tolkar bilder olika.

Forskningscirkeln bidrog till att lärarna utvecklade sitt kunnande om bilder i språkundervisning på flera sätt. Lärarnas olika undervisningserfarenheter som verbaliserades och delades under cirkelträffarna ledde enligt lärarna till ett ökat kunnande om bilder i språkundervisning. Under forskningscirkelns gång

kom lärarna att uppfatta fler dimensioner och funktioner av hur bilder kunde användas i språkundervisning än vad de tidigare gjort. Samtliga lärare upplevde ett ökat och fördjupat reflekterande och såg att de utvecklats i hur de använde bilder i sin undervisning genom arbetet med reflektionsverktyget, enskilt och grupp. Lärarna såg att bilder kunde vara en viktig del i elevers olika multimodala strategier för att uttrycka sig, som ett sätt att överbrygga olika språkliga förutsättningar.

Flera lärare visade ett ökat intresse i den avslutande intervjun för att anta ett elevperspektiv och på olika sätt låta eleverna bli mer delaktiga i valen av bilder. Med digitala verktyg sågs nya sätt att använda bilder i undervisningen samtidigt som det upplevdes som svårt och tidskrävande att orientera sig i flödet av digitala bilder. Begränsningar och svårigheter med bilder som lärarna uppfattade initialt sågs efterhand som något som kunde utvecklas och integreras i planeringen och undervisningen.

DISKUSSION

SYFTET MED STUDIEN har varit att undersöka vad som är utmärkande för lärares beskrivning av hur bilder används i språkundervisning och hur en forskningscirkel kan bidra till att lärare utvecklar sitt kunnande om bilder i språkundervisning. Här nedan diskuteras

resultaten med fokus på de aktuella forskningsfrågorna under rubrikerna ”Visuell litteracitet och en icke-hierarkisk syn på meningsskapande”, ”Att komma till tals visuellt” och ”Förändrad språkundervisning”.

EN ICKE-HIERARKISK SYN PÅ MENINGSSKAPANDE

TEXT TENDERAR ATT rankas högst bland teckenvärldarna i en verbalspråklig och skriftbaserad skoltradition (Borgfeldt, 2017; Danielsson och Hertzberg, 2017; Edvardsson, Godhe och Magnusson, 2018; Selander och Kress, 2010), även om bilden är en etablerad teckenvärld inom språkundervisning. Med en multimodal teoretisk ansats såg vi en möjlighet att se vilken position lärarna tilldelade bilden i relation till andra teckenvärldar och om det förändrades under arbetet i forskningscirkeln.

De bilder som lärarna angav att de använde i störst utsträckning var färdigproducerade bilder med riktning att fastläsa en betydelse. Bilden sågs mer som ett stöd med funktionen att förklara ett ord. All bildförståelse förutsätter en grad av bildtolkning men bilder med en entydig betydelse utmanar och utvecklar inte förmågan att tolka bilder på samma sätt som bilder som öppnar upp för en mångfald betydelser. Lärarna styrde i stor utsträckning vilka bilder som förekom och uttryckte en osäkerhet kring hur elever uppfattade bilderna. Brist på tid kunde vara en anledning till att inte uppmärksamma och jobba med elevernas olika tolkningar av bilderna. Det kan även ses som att tid inte avsattes och att bilderna inte gavs tillräcklig uppmärksamhet i sig. För att bilder ska bli verksamma didaktiska verktyg behövs kunskaper om bild, bildtolkning och bild som kommunikativt redskap (Borgfeldt och Lyngfelt, 2017; Häggström och

Örtegren, 2017; Baker, 2015; Franker, 2011). I studiens resultat märks en förändring i form av att flera lärare började använda situationer med tolkningsproblematik till att arbeta med bildtolkning som en aktiv del av det språkliga.

Bilders visuella egenart och meningsskapande potential förbises i språkundervisning, vilket visar på behovet av ökad kunskap om vad som är det specifika med bilder (Bateman, 2014).

I resultaten framgick det att flera lärare upplevde svårigheter med hur språkutveckling sker med bilder och mer specifikt att förklara mer abstrakta och komplexa begrepp med bilder. För elever som var AKK-användare uppfattades bilders begränsning i att uttrycka nyanser och grammatisk precision. Hur visuellt stöd bäst utformas och hur bilder kan medverka till begreppsutveckling av mer abstrakta begrepp är ett kunskapsområde som behöver utvecklas (Cameron och Matthews, 2017).

De svårigheter som lärarna uppgav kan ses ur ett kunskapsperspektiv i relation till att resultaten visar att samtliga lärare insåg att bilden kan stå för och göra så mycket mer i språkundervisning än vad de tidigare uppfattat. Det väcker frågan om mer tid skulle kunna avsättas för lärande om bilder och det visuella domänen för både lärare och elever. Samtidigt visade resultaten att lärarna utvecklade sin visuella litteracitet genom sin ökade förståelse för bildens egenart och hur bilder

kan användas i relation till text och tal. (Baker, 2015). Utsagan ”Vad blir det att lyssna till en bild?” var ett försök att greppa hur vi förnimmer bilder och vad det är som bilden gör. Andra egenskaper som specifikt tillskrevs bilden var dess förmåga att förbigå det tekniska och gå direkt på betydelsen. Bilder sågs som mer direkt kopplade till känslor och minnen. De tillskrevs även en kreativ potential och bilder med riktningen mot en mångfald av betydelser användes för att starta en mer kreativ språklig process som att exempelvis skriva en egen text eller berätta fritt.

Sammanställningen av lärare i studien gav en förutsättning för en bredare förståelse för hur bilder kan användas i språkundervisning, men också att tänka bortom nivågrupperingar och fokusera på vad som möjliggörs med bilder. Flertalet lärare uttryckte att de upplevde olikheterna som blev synliggjorda som en resurs att lära sig av och spegla sig i. Arbetsätt

som tedde sig anpassade för en elevgrupp kunde med fördel prövas och användas av en annan lärare. Under de gemensamma reflektionstillfällena gjordes en mängd kopplingar mellan innehållet i de lästa texterna, erfarenheter från lärarnas olika praktiker och nya tankar prövades. Det fria reflekterandet gjorde att tankar formulerades om att uppfatta bilder som en del i en multimodal strategi där teckenvärldarna sågs som mer jämställda och där teckenvärlden bild kunde främja interaktion och utjämna olikheter när det gäller förutsättningar och förmåga till tal och text. Teckenvärlden bild utgör en viktig del i dagens meningsskapande för alla i ett förändrat språklandskap. En bildrik undervisning och möjligheten att utveckla visuell litteracitet ter sig angelägen, i synnerhet för personer med intellektuell funktionsnedsättning (IF), svag teoretisk begåvning, språkstörning, dyslexi, adhd och autism (Aspeflo och Almsenius, 2019).

ATT KOMMA TILL TALS VISUELLT

UTMÄRKANDE FÖR LÄRARNAS beskrivning av hur de använder bilder och utformar uppgifter var att flertalet angav en låg grad av delaktighet hos eleverna när det gällde val av bilder, både i den inledande och den avslutande intervjun. När det gällde hur eleverna använde bilder i undervisningen sågs en förändring där eleverna i ökad utsträckning visade bilder från mobiltelefon eller deras sociala media utanför den planerade uppgiften. Elevernas multimodala kommunikation går att koppla till forskning som visar att språkundervisning gynnas av att använda de interaktionsformer som elever använder utanför skolan (Baker 2015; Selander och Kress 2010). Här menar vi att vi ser spår av ett förändrat språklandskap där elevernas sätt att kommunicera multimodalt i sin vardag förs in i undervisningen via dem själva. Lärarna bejakade elevernas strategier att spontant föra in bilder men planerade inte för det i undervisningen. Resultaten visade att lärarna ökade sin medvetenhet om och vilja att på olika sätt involvera eleverna mer i bildval och hur bilderna användes i undervisningen.

Frågan om elevers delaktighet i valen av bilder i undervisningen är intressant ur flera perspektiv. Språkundervisning som i större utsträckning låter eleverna komma till tals visuellt skulle vara ett sätt

undvika att normativa och monokulturella berättelser blir dominerande (Franker, 2011). Resultatet visade att när eleverna var mer delaktiga i valen av bilder och att urvalet bilder innehöll för dem relevanta representationer, ökade elevernas motivation att uttrycka sig och berätta om sina erfarenheter. Detsamma gällde för de tillfällen när eleverna själva skapat analoga bilder. Studiens resultat visade att bilder som på olika sätt var angelägna för eleverna genererade mer språk och motivation hos eleverna.

En annan aspekt av delaktighet framkom i samband med frågan i reflektionsverktyget som gällde hur eleven möter bilden i undervisningssituationen. Lärarna hade reflekterat olika mycket kring detta i sina praktiker. De gemensamma reflektionerna innebar en utvidgad diskussion om delaktighet kopplad till kropp och rörelse och begreppet ”bildens koreografi” myntades. Med bilder möjliggjordes rörelse och olika sätt att hantera dem: bilder på vägg, bilder upp och ner på bord, bilder på interaktiv storbildsskärm, byta bilder med varandra, rita/skriva på bilder etc. Resultaten visade hur lärarnas medvetenhet och kunnande om bilder ökade under forskningscirkelns gång genom att olika interaktiva aspekter av språkliga förmågor kopplat till uppgifter med bilder lades till i reflektionsverktyget.

Bildens koreografi sågs även i relation till ägandeskap och hur det försätter elever i ett operativt läge och att ”göra språk” i undervisningen. Ägandeskap kan även kopplas till angelägna bilder. En elev som kan välja en för eleven angelägen bild eller skapa en

egen bild, kan sägas äga bilden men även berättelsen som bilden möjliggör. Under ett reflektionstillfälle prövades begreppet ”autentiska bilder, autentiska samtal” för att sätta ord på detta.

EN SPRÅKUNDERVISNING I FÖRÄNDRING

MED DAGENS FÖRÄNDRADE språklandskap följer behovet av att utveckla visuell litteracitet det vill säga att kunna avkoda, förstå och använda bilder i olika språkliga miljöer inte minst digitala (Selander och Kress, 2010; Franker, 2011; Wallin, 2017). Flertalet lärare använde regelbundet digitala verktyg som datorer, surfplattor och storbildsprojektorer. I den avslutande intervjun märktes en förändring av att lärarna angav att de använde sig av digitala verktyg i större utsträckning.

I studiens resultat ser vi att det finns en outnyttjad potential när det gäller att använda digitala verktyg i relation till elevers delaktighet i val av bilder. Elevernas egna visuella strategier och preferenser skulle kunna fångas upp i lärarnas meningserbjudande i de uppgifter de konstruerar.

Tillgången på digitala verktyg och uppkoppling mot internet tillgängliggör flöden av bilder och skapar ett förändrat språklandskap. Flödet av bilder utgör på ett sätt ett gigantiskt meningserbjudande i sig, om än svårhanterligt. Resultaten visade att lärare upplev-

de svårigheter att orientera sig och välja i det rikliga utbudet, och att ha kontroll över vilket bildinnehåll som eleverna kunde exponeras för via internet. Att förstå, använda och kunna orientera sig i dessa bildflöden behöver uppmärksammas och ingå i språkundervisningen i högre utsträckning. Bilder är viktiga verktyg i språkundervisning för alla, både för lärandet och för att kunna interagera i ett språklandskap i förändring (Aspeflo och Almsenius, 2019; Baker, 2015, Selander och Kress, 2010).

De sammantagna svårigheterna som lärare upplevde med bilder i språkundervisning kan antas påverka deras förmåga att skapa mer multimodala uppgifter och förmågan att tolka och bedöma elevers multimodala sätt att uttrycka sig. Tidigare forskning om språkutvecklande multimodalt textarbete i en flerspråkig undervisningskontext i årskurs 3, visade att lärare behöver öka sin kompetens i att utforma multimodala uppgifter och sin analysförmåga av elevers multimodala framställningar (Borgfeldt och Lyngfelt, 2017).

SLUTSATSER

SAMMANFATTNINGSVIS VISAR RESULTATEN att lärarna gick från att ha gett bilder en mer underordnad roll i språkundervisningen till att i ökad grad uppfatta bildens kvalitéer och mångsidiga funktioner. Under forskningscirkeln blev reflektionsverktyget ett stöd för utveckling av begrepp, tanke och praktik, enskilt och i grupp. Genom att med systematik verbalisera och dela sin undervisningspraktik blev lärarna mer medvetna om var de själva befann sig i ett ”visuellt kunskapsfält”. Genom kunskapsprocessen i forskningscirkeln ökade lärarna sitt kunnande om bilder i språkundervisning.

Ett rimligt antagande är att resultaten kan leda till förändrade arbetssätt och didaktiska val i språkundervisningen, där visuell litteracitet ges ett större utrymme vilket skulle gynna elevernas språkutveckling i ett förändrat språklandskap. Arrangemang liknande

forskningscirkeln skulle kunna vara ett sätt för lärare att utveckla sitt kunnande om bilder i språkundervisning. I resultaten framgår det att det finns ett behov att som lärare lära sig mer om bilder i språkundervisning inom komvux som anpassad utbildning mot bakgrund av att kommunikation och interaktion i högre grad sker multimodalt idag. Lärare behöver utveckla sin visuella litteracitet för att utforma multimodala uppgifter och för att kunna bedöma elevers multimodala uttryckssätt.

Områden som framträder som intressanta att undersöka vidare är betydelsen av elevernas delaktighet i vilka bilder som används och hur elevers multimodala strategier kan tas tillvara i undervisningen. Vidare hur användningen av bilder möjliggör rörelse och positioneringar i rummet och hur det i sin tur påverkar det språkliga.

REFERENSLISTA

- ★ Allgulander, Christer (2014) *Klinisk psykiatri*. 3. uppl. Studentlitteratur.
- ★ Andersson, F. (2007). *Att utmana erfarenheter – kunskapsutveckling i en forskningscirkel*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet.
- ★ Aspeflo, U. och Almsenius, E. (2019). *I relation till lärande-kommunikationsstöd i undervisningen*. Aspeflo och Klamas förlag AB.
- ★ Baker, L. (2015). How many words is a picture worth? Integrating visual literacy in language learning with photographs. *English Teaching Forum*, 53 (4), 2–13.
- ★ Bateman, J. A. (2014). *Text and Image: A Critical Introduction to the Visual/Verbal Divide*. Routledge 2014.
- ★ Borgfeldt, E. (2017). ”Det kan vara svårt att förklara på rader” *Perspektiv på analys och bedömning av multimodal textproduktion i årskurs 3*. Doktorsavhandling. Gothenburg studies in educational sciences 407.
- ★ Borgfeldt, E. och Lyngfelt, A. (2017). ”Jag ritade först sen skrev jag”. Elevperspektiv på multimodal textproduktion i årskurs 3. *Forskning om undervisning och lärande*, 2017: 1 vol. 5.
- ★ Braun, V. & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research – a practical guide for beginners*. London: SAGE publications Ltd.
- ★ Cameron, L. och Matthews, R. (2017). More than pictures: developing an accessible resource. *Tizard learning Disability Review*, 22(2), 57–65. <https://doi-org.ezp.sub.su.se/10.1108/TLDR-10-2016-0028>
- ★ Danielsson, K. och Hertzberg (2017) *Val av modalitet* Val av modalitet Skolverket.pdf (stockholm.se).
- ★ Edvardsson, J., Godhe, A-L. och Magnusson, P. (2018). *Digitalisering, literacy och multimodalitet*. Studentlitteratur AB.
- ★ Eliasson, A. (2010). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.
- ★ Fejes, A. (2015). *Kortutbildade och vuxenutbildning*. Rapport. Stockholm: Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.
- ★ Franker, Q. (2011). *Litteracitet och visuella texter- studier om lärare och kortutbildade deltagare i SFI*. (Doktorsavhandling, Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet). Hämtad från <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A386054&dswid=973>
- ★ Häggström, M. och Örtegren, H. (2017). *Visuell kunskap för multimodalt lärande*. Studentlitteratur AB.

- ★ Lahdenperä, P. (2014). Forskningscirkel som samproducerande kunskapsprojekt – vetenskaplig kvalitet och stötestenar. Red. Lahdenperä, P. *Forskningscirkeln – en mötesplats för samverkan*. Mälardalen Studies in Educational Sciences 13.
- ★ Levie, W. H., and R. Lentz. (1982). Effects of text illustrations: A review of research. *Educational Communications and Technology Journal* 30 (4): 195–232.
- ★ Läroplan för vuxenutbildningen, Lvux12 (2012).
- ★ Rönnerman, K. (2012). *Aktionsforskning i praktiken: förskola och skola på vetenskaplig grund*. Studentlitteratur AB.
- ★ Selander, S. och Kress, G. (2010). *Design för lärande – ett multimodalt perspektiv*. Norstedts.
- ★ SOU 2018:19, *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*, Statens offentliga utredningar, Stockholm.
- ★ Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm.
- ★ Wallin, M. (2017). Visuell litteracitet som medierande verktyg. I M. Häggström och H. Örtegren, H. (Red.), *Visuell kunskap för multimodalt lärande* (s. 167–182). Studentlitteratur AB.

APPENDIX

BILAGA 1: INLEDANDE INTERVJU

FRÅGEGUIDE

- ★ Vad undervisar du i och på vilken nivå?
- ★ Hur ofta använder du bilder i undervisningen i svenska och/eller sfi under en vanlig/normal vecka?
- ★ Vilken typ av bilder använder du?
- ★ Vilken funktion har bilderna i undervisningen?
- ★ Är dina elever delaktiga i valet av bilder som används i undervisningen? Hur?
- ★ Hur använder sig eleverna av bilder i undervisningen?
- ★ Fördelar och möjligheter med att använda bilder i undervisningen?
- ★ Nackdelar och svårigheter med att använda bilder i undervisningen?
- ★ Har du något du vill tillägga?

BILAGA 2: FÖLJEBREV

INFORMATION OM SAMTYCKE TILL MEDVERKAN I FORSKNINGSPROJEKT OM UNDERVISNING

Din skola kommer under läsåret 2020/2021 och 2021/2022 att delta i forskningsprojektet "Språket i bilden och bilden i språket". Skolan är med i detta forskningsprojekt genom att lärarna, Annika Drougge och Fredrik Morin är forskare i projektet och projektledare. Projektet har beviljats medel från Stockholm Teaching & Learning Studies (STLS, för mer information se <http://pedagog.stockholm.se/stockholm-teaching-and-learning-studies/>)

I det här dokumentet får du information om vad det innebär att delta i forskningsprojektet.

Vad är det för projekt och varför ska du delta?

Syftet med forskningsprojektet är att utforska arbets sätt med bilder som främjar språkutveckling i undervisningen inom svenska och sfi. Vi vänder oss till er med en förfrågan om att delta och att dela med er av era erfarenheter och kunskaper. Studien kommer att bygga på intervjuer och ett gemensamt arbete med en matris, som vi även gemensamt reflekterar kring.

Datainsamling och datahantering

Studien kommer att bygga på intervjuer och ett gemensamt arbete med en matris, som vi även gemensamt reflekterar kring. Intervjuer och gemensamt reflekterande kommer att spelas in och sedan transkriberas.

Det insamlade materialet (ljudinspelningar, transkriptioner, ifyllda matriser) kommer användas inom projektet med fokus riktat på undervisningens innehåll och inte på vad enskilda individer gör. Vi kommer inte att upprätta en lista över namnen på de lärare som deltar i studien.

Vad händer med mina uppgifter i studien?

Ljudupptagningar klassas som personuppgifter och då finns det vissa regler som forskare behöver följa. Vetenskapligt ansvarig för projektet, *Carmina de Leeuw* fil dr. ansvarar för att förvaringen av ljudinspelningar görs enligt de forskningsetiska principer som gäller för all forskning. Dina svar på skriftliga och muntliga frågor samt ifylld matris kommer att förvaras på ett sådant sätt att inte obehöriga kan ta del av dem. Datamaterialet kommer att sparas enligt Arkivlagen, vanligen tio år efter att projektet är avslutat, och Riksarkivets allmänna föreskrifter.

Mer information om de forskningsetiska principerna finns på denna länk: <http://www.codex.vr.se/maniska2.shtml>

När vi presenterar våra resultat kommer vi att använda fingerade namn. Detta innebär att ingen utanför forskargruppen kommer att veta vad en enskild lärare har sagt eller gjort. Studiens resultat kommer att tillgängliggöras i form av till exempel tidskriftsartiklar, böcker och konferenspresentationer. Delar av materialet kan komma att användas i utbildningssyfte för lärare, i föreläsningar eller seminarier.

Personuppgiftshantering

Det som enligt EU:s dataskyddsförordning 2016/679 (GDPR) räknas som personuppgifter i denna studie är fotografier, filmer och ljudinspelningar där det går att identifiera en enskild person, i det här fallet dig. Personuppgiftshandlingen sker med stöd av givet samtycke.

Ditt deltagande i studien är frivilligt och du har rätt att

- ★ när som helst under studien återkalla ett givet samtycke
- ★ begära tillgång till dina personuppgifter
- ★ få personuppgifterna rättade
- ★ få personuppgifterna raderade
- ★ få behandlingen av personuppgifterna begränsad
- ★ inge klagomål till datainspektionen

Personuppgiftsansvarig är Stockholms stad, Arbetsmarknadsförvaltningen.

Vi hoppas att du, liksom vi, ser värdet av denna forskning och samtycker till att delta i projektet. *Ditt deltagande i studien är frivilligt och du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Du har också rätt att när som helst meddela att du önskar avbryta.* Om du önskar avbryta eller på annat sätt ändra ditt samtycke går det bra att kontakta forskningsledaren eller någon annan av de medverkande forskarna/lärarna (se nedan). Det går också bra att kontakta ansvarigt dataskyddsbud, Amanda Broman dataskyddsbud.amf@stockholm.se. Om du har klagomål på vår behandling av dina personuppgifter har du rätt att inge klagomål till tillsynsmyndigheten Datainspektionen på datainspektionen@datainspektionen.se.

På nästa sida finns en samtyckesblankett. Vänligen besvara denna samtyckesblankett och returnera den till någon av projektledarna Annika Drougge eller Fredrik Morin senast 210129.

Vänliga hälsningar,

Annika Drougge, projektledare,
annika.drougge@edu.stockholm.se

Fredrik Morin, projektledare,
fredrik.morin@edu.stockholm.se

Carmina de Leeuw, fil. dr., vetenskapligt ansvarig och koordinator inom STLS,
carmina.de.leeuw@edu.stockholm.se

Enni Paul, fil.dr., Institutionen för språkdidaktik och koordinator STLS, enni.paul@isd.su.se

SAMTYCKE TILL ATT DELTA I STUDIEN

Jag har fått muntlig information och har haft möjlighet att ställa frågor om studien "Språket i bilden och bilden i språket". Jag har också tagit del av den skriftliga informationen om studien och får behålla den skriftliga informationen.

Jag (namn) _____ samtycker till att delta i studien "Språket i bilden och bilden i språket" samt att uppgifter om mig behandlas på det sätt som beskrivs i ovan.

Nej, jag vill inte delta i studien.

Elev:

Namnunderskrift: _____

Namnförtydligande: _____

Ort & datum: _____

BILAGA 3: GEMENSAMMA REFLEKTIONSTILLFÄLLEN

GEMENSAMMA REFLEKTIONSTILLFÄLLEN

Reflektionerna spelas in. Varje tillfälle är c:a två timmar.

1. En deltagare börjar med att ingående berätta om hur arbetet med matrisen fungerat. Övriga i gruppen är tysta och lyssnar aktivt. 5 min
2. Varje deltagare kan ställa en fråga till den som berättat. Personen som berättat är den som svarar på frågorna. 5 min

3. Vid ytterligare frågor fortsätter frågerundan varvet runt i gruppen.
4. Personen som berättat sammanfattar vad som blivit sagt. 5 min

Detta upprepas av alla sex deltagare i gruppen.

5. Gruppen reflekterar gemensamt och diskuterar det som kommit fram och kopplar det till de texter som lästs in innan den kollegiala handledningen. 30 min

BILAGA 4: AVSLUTANDE INTERVJU

FRÅGOR

- ★ Vad undervisar du i och på vilken nivå? Är det samma som vid första intervjun?
- ★ Hur ofta använder du bilder i undervisningen i svenska och/eller sfi under en vanlig/normal vecka? Är det någon skillnad mot för ett år sedan?
- ★ Vilken typ av bilder använder du? Är det någon skillnad jämfört med för ett år sedan?
- ★ Vilken funktion har bilderna i undervisningen? Jämför med förra året.
- ★ Är dina elever delaktiga i valen av bilder som används i undervisningen? Hur? Jämför med förra året.
- ★ Hur använder sig eleverna av bilder i undervisningen? Jämför med förra året.
- ★ Fördelar och möjligheter med att använda bilder i undervisningen? Jämför med förra året.
- ★ Nackdelar och svårigheter med att använda bilder i undervisningen? Jämför med förra året.

- ★ Har matrisen/reflektionsverktyget fått dig att upptäcka något nytt med bilder i undervisningen? Ge exempel.
- ★ Har de gemensamma reflektionstillfällena påverkat hur du utformar dina lektionsuppgifter och i så fall hur?
- ★ Hur har det påverkat dig att ta del av andra lärares sätt att utforma uppgifter?
- ★ Hur ser du på ditt eget lärande? Möjligheter/hinder för ditt lärande om bilder i språkundervisning?
- ★ Kan reflektionsverktyget användas kontinuerligt och vara ett stöd enskilt eller i grupp för lärares lärande om bilder i språkundervisning? Vilka möjligheter och hinder ser du?
- ★ Har du något du vill tillägga?

SKOLPORTEN